

TEMA

En ubekvem historie

Der var engang, hvor det stod klart, hvem der var de gode, og hvem der var de onde. Hvad der var rigtigt og forkert. Og dem, der turde smide et hår i den sort-hvide suppe, forpestede alting med en ubekvem fornemmelse. For gråtoner er komplicerede, og hvis ens største helte, viser sig fra en knap så pæn side, hvad kan man så egentlig regne med?

Men de senere år er idyllen for alvor begyndt at blegne, og skeletterne vælter ud af fortidens skabe sammen med skidtet under de hyggelige gulvtæpper. Museerne kigger historieskrivningen efter i sømmene og zoomer ind på den mørke bagside af det, som vi er stolte af, lever af eller identificerer os med.

Selvom mange i museumsverdenen er enige om, at sandheden som regel findes i gråtonerne, så vil de næste sider vise, at det stadig kræver et vist mod at bevæge sig ud i det ubekvemme landskab. For det er mineret med læserbreve, sårede følelser, interessekonflikter og glødende kommentarspor på sociale medier.

Det kræver sit museum. Og det er nogle af dem, du kan møde i det her nummer af Danske Museer.



1a



1b

Undallslund – henrettelsespladsen, der ikke vil dø

Af Dorte Kook Lyngholm

En hullet mur i en skov har i årtier været omdrejningspunkt for lokale myter i Viborg. Selvom myterne er opspind, gemmer stedet på en vigtig og blodig historie, der lige nu er usynlig for det blotte øje. Viborg Museum ønsker at komme myterne til livs ved at formidle de historiske fakta, men vejen dertil er brolagt med svære dilemmaer.

1 Mistænkte landsforrædere til forhør på Viborg Rådhus i befrielsesdagene. Historien om de danskere, der samarbejdede med tyskerne under besættelsen, var allerede i samtiden ubekvem. Foto: Viborg Museum

En hyppigt tilbagevendende begivenhed i Viborg-grupper på de sociale medier er, at der bliver slået et foto op af en betonmur i en skov. Den lange mur er hullet, afskallet og beklædt med mos, og den virker underligt malplaceret blandt de høje træ-

er. Muren befinder sig i Undallslund nordvest for Viborg, og ofte spørges der om hjælp til at finde ud af, hvad murens historie er. Og svaret falder prompte i kommentarsporet: Det er en henrettelsesmur fra 2. verdenskrig. Dette bliver startskuddet til en regn af opklarende, diskuterende og undrende udbrud. Interessen for emnet er slående. Og myten om muren lever i bedste velgående, uden at den har nogen forbindelse til fakta. Muren stammer fra et internationalt skydestævne afholdt i Undallslund i 1914, men den er en fast del af en række lokale myter, der er med til at holde fortællingen om henrettelserne levende.

Henrettelserne og fortællingerne

Selvom muren ikke har noget med sagen at gøre, gemmer der sig en vigtig historie under overfladen. En historie, der i fremtiden skal formidles på Viborg Museum, blandt andet fordi den er et vigtigt bidrag til



2

at nuancere synet på besættelsestiden og den danske retsstat. For Undallslund dannede ganske rigtigt rammen om nogle af de henrettelser, der fandt sted i forbindelse med retsopgøret efter 2. verdenskrig. I årene 1946-49 blev 16 danske mænd henrettet i skoven efter at være blevet idømt dødsstraf for landsforræderi. Henrettelserne blev udført af politifolk ved skydning. De fandt sted på en specialdesignet henrettelsesplads, der blev indrettet i en af tyskernes efterladte pansergrave fra krigen. Her blev der opsat et halvtag til politifolkene overfor et 'skydeskur' til den dømte.

At historien i dag er myteomspunden, skyldes blandt andet, at den allerede i samtiden var ubekvem. Fortielserne og mystikken kan nærmest betegnes som en del af henrettelsespladsens DNA. Alle omstændigheder omkring henrettelserne var mørklagte. Tid og sted var fortroligt, og alle involverede havde tavshedspligt. Henrettelserne foregik om natten, hvor der blev udsendt militært vagtmandskab til bevogtning af det omhyggeligt afspærrede område. At det efterhånden blev en offentlig hemmelighed i Viborg, når en henrettelse var forestående, fordi der brændte lys døgnet rundt i en særlig celle i midtbyens arrest, og at nogle af byens unge cyklede ud og hørte skuddene i mørket, er en anden historie. Og en del af historiens overlevering.

Jævnet med jorden

Glæmselsindsatsen fortsatte, da retsopgøret var forbi. Fortællingen om de danskere, der under krigen havde været på tysk side, var ikke mindeværdig. Det samme gjaldt historien om genindførelsen af dødsstraffen – ovenikøbet med tilbagevirkende kraft. Og selv hvis man mente, at de dømte havde fået løn som forskyldt, samlede ubehaget sig om henrettelsernes praktiske udførelse, og ikke mindst de mænd, der i statens tjeneste havde trykket på aftrækkeren.

Efter den sidste henrettelse fjernede myndighederne alle spor af henrettelsespladsen. Den tidligere pansergrav blev fyldt op og bogstavelig talt jævnet med jorden. Stedet blev beplantet og kan ikke længere identificeres med det blotte øje. Efterfølgende er Undallslund blevet åbnet for offentligheden, og har udviklet sig til et yndet udflugtsmål. I det gamle militære område ligger 20 tyske bunkere i snorlige rækker langs skovstierne og minder skovens besøgende om stedets historie. Historien om henrettelserne er ikke synlig i området, men har fået sit helt eget liv.

Det kræver sin formidler

Mødet med de mange nutidige fortællinger om henrettelserne er en både fascinerende og besværlig del

”Fortielserne og mystikken kan nærmest betegnes som en del af henrettelsespladsens DNA.”

af arbejdet med formidlingen af Undallslund. Selvom historien gennem årene er blevet belyst i en række veldokumenterede faghistoriske artikler, er det som om, at indsatsen for at få den til at gå væk, stadig forplumrer billedet.

Den omtalte mur er et af flere lokale bud på henrettelsespladsens placering og udformning. Museet har fået udpeget mindst fire forskellige lokationer i plantagen fra borgere, der har fået historien overleveret fra øjenvidner. Til en af disse lokationer knytter der sig et stærkt barndomsminde om det øjeblik, hvor en dreng bliver indviet i det hemmelige sted og siden bærer på et lyslevende minde om synet af 'pælen' i skoven. En anden lokation hænger sammen med, at efterkrigstidens værnepligtige brugte stedet til skræmmende indvielsesritualer for nyttilkomne.

Interessen for guidede ture om emnet er enorm, og på disse ture kræver det sin formidler – tungt bevæbnet med historiske kort, luftfotos, tegninger og overfladescanninger – at tage dialogen med deltagerne, der har et alternativt bud på guidens oplysninger.

Mindested, bunkermuseum eller skydeskur?

En særlig udfordring knytter sig til spørgsmålet om en mere konkret og stedbunden formidling eller markering i skoven. I forbindelse med foredrag og ture om emnet bliver museet ofte mødt med en dyb undren over, hvorfor stedet for henrettelserne ikke er markeret fysisk i skoven. Hvorfor ikke bare få ryddet op i alle de falske bud én gang for alle og få sat et eller andet op i skoven, så alle kan se, hvor henrettelsespladsen var?

Flere konkrete bud på en sådan markering har været bragt til torvs. For eksempel har museet modtaget en mail fra en lokal gymnasielærer, der opfordrede til, at man fik lavet en rekonstruktion af skydeskuret på dets oprindelige placering. Debatten om en markering af stedet startede allerede i 2013, da området blev åbnet for offentligheden. I aviserne kredsede diskussionen omkring begrebet 'mindeplads' eller 'mindested', der blev mødt med betydelige forbehold blandt andet på Viborg Museum. Museets betænkeligheder gik blandt andet på, at en markering hurtigt kunne blive opfattet politisk. At et mindested for de henrettede enten kunne blive udsat for hærværk fra antinazister, eller at det kunne udvikle sig til et valfartssted for nutidens højreekstremister og holocaustbenægtere.

Andre overvejelser knytter sig til, at mange fortsat dyrker fortællingen om den forenede danske modstand mod den tyske besættelsesmagt og finder det upassende at rette opmærksomheden mod dem, der var på den anden side. Desuden er der hensynet til de nulevende, der har en personlig relation til henrettelsernes praktiske udførelse, som for eksempel efterkommerne til de medvirkende politimænd, læger



3

2 Henrettelserne i forbindelse med retsopgøret blev udført i dybeste hemmelighed bag afspærringer og pigtråd, der var efterladt af den tyske besættelsesmagt. Foto: Viborg Museum

3 Halvtaget til henrettelsespelotonen med to spots, der peger i retning af den dømte. Dødsstraffene blev eksekveret ved skydning på en specialdesignet henrettelsesplads i en efterladt tysk pansergrav. Foto: Original i Henrik Gjøde Nielsens privatsamling. Efter kopi hos Viborg Museum.

eller præster. En særlig overvejelse knytter sig til de henrettedes efterladte, og til markeringen af det sted, hvor deres familiemedlem endte sine dage.

Forskellige alternativer har været bragt i spil for at undgå en præcis markering af henrettelsespladsens placering, fx en plancheformidling af historien ved områdets p-pladser eller i en af de efterladte tyske bunkere.

I mellemtiden diskuteres emnet livligt på de sociale medier. Var det sabotører eller nazister, der blev henrettet, og er det egentlig rigtigt, at de døde blev brændt i skoven? Historien om 'henrettelsesmuren' bliver afvist af en borger, hvis far som ung tømrer havde været med til at opføre henrettelseskuret. Hun forlader kommentarsporet med følgende bemærkning: "Det kører jo så godt, så I skal have lov at krige videre". På et tidspunkt vil museet slippe den faglige formidling om henrettelserne løs. I skrivende stund er overvejelserne, ideerne og hensynene mange. Og det kræver sit museum.

Dorte Kook Lyngholm er museumsinspektør på Viborg Museum.